

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 27 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1954

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς Ἐθνικῆς ἑπετείου τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 παρέστησαν ὁ Προεδρεύων τῆς Κυβερνήσεως κ. Θάνος Καψάλης, οἱ Ὑπουργοὶ κ. Ἰ. Νικολίτσας καὶ Χ. Σολωμονίδης, ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Σπυρίδων, οἱ Πρυτάνεις καὶ Καθηγηταὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἀνώτεροι διοικητικοί, στρατιωτικοὶ καὶ δικαστικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι.

Ὁ Πρόεδρος κ. **Γεώργ. Ἰωακείμογλου** μετὰ σύντομον εἰσήγησίν του περὶ τῆς σημασίας τῆς Ἐθνικῆς ἑπετείου τῆς 23 Ὀκτωβρίου, ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν ἀκαδημαϊκὸν κ. **Κωνσταντῖνον Ἀμαντον**, ὅστις ὠμίλησε μὲ θέμα «*Ἡ σημασία τῆς 28ης Ὀκτωβρίου*».

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΩΑΚΕΙΜΟΓΛΟΥ

Ἐορτάζομεν σήμερον τὴν ἐπέτειον μιᾶς τῶν ἐνδοξοτέρων ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ὅταν τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας τῆς 27ης πρὸς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ὁ τότε κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀπέρριπτε τὸ ὑπεροπτικὸν τελεσίγραφον τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ἐξέφραξε τὴν γνώμην ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πράγματι δὲν ὑπῆρχεν Ἕλληνα, ὅστις θὰ ἐσκέπτετο νὰ συζητήσῃ ὄρους παραδόσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ κομιστῆς τοῦ τελεσίγράφου πρεσβευτῆς Γκράτσι ἀπεχώρησεν ἄπρακτος. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐχαιρέτησε τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν δι' ὑποκλίσεως. Ὁ Γκράτσι ἔγραφεν ἀργότερον εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ὅτι ἡ ὑπόκλισίς του δὲν ἦτο μόνον τυπικὴ ἀλλ' ὅτι ἤθελε διὰ τῆς ὑποκλίσεώς του νὰ ἐκφράσῃ τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἡρωικὴ Ἑλλὰς ἐθανμάζετο ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς της. Πολὺ μεγαλύτερος ἦτο ὁ θαυμασμός ἐκ μέρους τῶν φίλων της.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος ΣΤ' ἔλεγε τὸν Μάϊον τοῦ 1945: «...Καὶ ὅταν γραφῇ ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τούτου θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ ἀξιοθαύμαστος ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς καμπὰς τοῦ πολέμου...».

Τὴν 21ην Μαρτίου 1941 ὁ τότε καὶ νῦν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Με-

γάλης Βρετανίας Sir Antony Eden ἔλεγεν: «...Ἡ γενναιότης καὶ ἀποφασιστικότης τῶν Ἑλληνικῶν Στρατευμάτων ἐκέρδισε τὸν θανμασμὸν τῶν Ἑλευθέρων λαῶν τοῦ κόσμου».

Ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμὸν τοῦ Λονδίνου ἠκούσαμεν τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1942 μεταξὺ ἄλλων τὰ ἐξῆς: «...Ἄν ἄλλοτε ἐλέγομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς ἥρωες, τώρα θὰ λέγωμεν ὅτι οἱ ἥρωες μάχονται ὡς Ἕλληνες».

Ἀστυχῶς ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἡμερῶν ἐκείνων δὲν ὑπάρχει πλέον σήμερον. Καθὼς ἔλεγεν ὁ Bismarck, ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν εἶναι ἐμπόρευμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διατηρηθῆ κλεισμένον ἐντὸς λευκοσιδηρῶν δοχείων. Σήμερον εὐρισκόμεθα εἰς ἀντιδικίαν μὲ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Ζητοῦμεν νὰ δοθῆ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας Κυπρίους τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως, τὸ ὁποῖον παρεχωρήθη εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Σουδάν καὶ ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι ἀσφαλῶς δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν πολιτισμὸν ἀντάξιον τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἀκαδημία παρακολουθεῖ μὲ ἀγωνίαν τὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου καὶ ἴσταται ὀλοφύχως παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀγωνιστῶν αὐτῆς.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν προσφεύγει εἰς βίαια μέσα. Τὸ δίκαιον βοᾷ ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἀνάμνησις τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐνισχύει τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κύπρου.

Ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ 28η Ὀκτωβρίου διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος θὰ ἐκθέσῃ πρὸς ὑμῶν, κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Κωνσταντῖνος Ἀμαντος, τὸν ὁποῖον παρακαλῶ νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

“ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ 28ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ,,

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ

Ἡ 28η Ὀκτωβρίου ἔχει δι' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τὴν σημασίαν ποῦ ἔχει καὶ ἡ 25η Μαρτίου 1821, ποῦ ἔχει ἡ ἐπέτειος τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν, ἡ ἐπέτειος τῆς διασώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν κατάκτησιν τὸ 678 καὶ τὸ 718. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐορτάζει τὴν ἐπέτειον κατακτήσεων, ἀλλὰ τὴν ἐπέτειον ἀπελευθερωτικῶν ἀγῶνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν γενικωτέραν, σχεδὸν παγκόσμιον σημασίαν. Εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιὰς δὲν ἐσώθη μόνον ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καθόλου ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός. Διότι τί θὰ ἐγένετο ἡ Εὐρώπη, ἐὰν ὁ Ξέρξης ἐγκαθίστα φρουρὰν περσικὴν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος; Ὑπὸ τὴν περσικὴν δουλείαν πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηναίων; Καὶ τί θὰ ἐγένετο ἡ Εὐρώπη, ἐὰν οἱ Ἀραβες κατελάμβαναν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 678 ἢ τὸ 718; Ποῖος θὰ ἔσωζε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰς ἀσιατικὰς ἐπιδρομὰς τοῦ μεσαίωμος;

Ὁ ἀγὼν τοῦ 1821 δὲν ἠλευθέρωσε μόνον τὴν Ἑλλάδα, μικρὸν μόνον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἐκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ ὅλων τῶν τυραννικῶν καθεστώτων καὶ ἔδωκε τὸ παράδειγμα πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ ἄλλων λαῶν. Ὁ ἀγὼν ποῦ ἤρχισε μὲ τὸ θρυλικὸν ὄχι τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἐκλόνησε ὄχι μόνον τὸ φασιστικὸν ἀλλὰ καὶ τὸ χιτλερικὸν καθεστῶς, ἐπεβράδυνε τὴν Γερμανικὴν προέλασιν¹ καὶ ἔχει δι' αὐτὸ κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Ὁ τότε ἀρχηγὸς τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων τῆς Ἀνατολῆς στρατηγὸς Οὐέϊβελ ἔγραψε περὶ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου: ² «Ἀπὸ τὴν μακροαίωνα καὶ λαμπρὰν ἱστορίαν τῆς ἡ Ἑλλάς πολλὰς ἐπετείους δύναται νὰ ἐορτάζη καὶ νὰ ἐνθυμῆται μὲ ὑπερηφάνειαν. Καμμιά ὅμως δὲν εἶναι λαμπροτέρα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν τελείως ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν ἐνὸς ἄρπαγος τυράννου καὶ ἐνὸς κενοδόξου λαοῦ ἡ Ἑλλάς σύσσωμος προέταξε τὸ θρυλικὸν ὄχι, χωρὶς νὰ διστάσῃ οὔτε στιγμὴν, ὅπως καὶ εἰς τὸ παρελθόν, νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἀψηφῆσασα τὰς θυσίας καὶ ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν τεραστίαν ὕλικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀντιπάλου τῆς, ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς παναρχαίας τῆς ἱστορίας».

Ἡνωμένη ἡ Ἑλλάς, ὅπως σπανίως ἄλλοτε, μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πειθαρχίαν εἰς τοὺς ἱκανοὺς στρατιωτικοὺς ἡγέτας τῆς ὑπερήσπισε τὸ πάτριον ἔδαφος, ὅπως τὸ ὑπερήσπισαν οἱ Μαραθωνομάχοι. Οἱ ἥρωες τῆς 28ης Ὀκτωβρίου,

1. Περὶ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου βλέπε τὴν νεωτάτην μελέτην Ἄλ. Ἐδιπίδου, ἀντιστρατήγου, Μεγάλῃ εἰκονογραφημένη ἱστορία τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ καὶ ἑλληνογερμανικοῦ πολέμου 1940—41, τ. 1—2, 1954.

2. Βλ. Ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1947.

ὁ Κωνσταντῖνος Δαβάκης, ὁ Δωδεκανήσιος νεαρὸς ἀξιωματικὸς Ἀλεξάνδρος Διάκος, οἱ γενναῖοι στρατιωτικοὶ ἡγέται, ὅλος ὁ λαὸς τῆς Ἡπείρου, ὁ ὁποῖος ἐβοήθει τὸν στρατὸν, κατέστησαν θρυλικὴν τὴν ἡμέραν αὐτὴν καὶ τὴν παρέδωκαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ὡς παράδειγμα ἄξιον τοῦ μεγάλου της παρελθόντος. Αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ εὐγνωμονοῦν τοὺς ἐργάτας ὅλους τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὅπως εὐγνωμονοῦν ὅλους τοὺς ἐργάτας τοῦ 1821.

Ἡ 28η Ὀκτωβρίου ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν φασιστικὴν κατάκτησιν, ἣ ὅποια καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις θὰ ἐπεδίωκε τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Δὲν εἶναι ἡ ὥρα κατάλληλος διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου, ὑπενθυμίζω ἀπλῶς ὅτι ὁ φασισμὸς ἐπανελάμβανεν ἀρχαῖα σχέδια τῆς Ρώμης. Ἦθελε καὶ ἐφαντάζετο ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἰδρῶσῃ τὸ Ρωμ. Κράτος. Εἶναι τόσον χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ Ρώμη ἤδη τὸν δεῦτερον αἰῶνα π. Χ. ἐπεδίωξε τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἡπείρου. Ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς Παῦλος Αἰμίλιος ἐνίκησε τὸν βασιλέα Περσέα τῆς Μακεδονίας τὸ 168. π.Χ., ἔλαβε μυστικὰς ὁδηγίας ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν γερουσίαν νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἑλληνισμὸν τῆς Ἡπείρου καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω εὐκόλον καὶ ἀκίνδυνον τὸ πέρασμα ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον, ὁ τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν ὁ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι ἱστορικοί, ἐλήστευσεν ὁ Παῦλος Αἰμίλιος μεθοδικάτατα καὶ ριζικῶς τὸν πληθυσμὸν ἐβδομήκοντα πόλεων τῆς Ἡπείρου (νοτίας καὶ βορείου) καὶ ἐξηνδραπόδισεν ἑκατὸν πενήκοντα χιλιάδας κατοίκων. Εἶναι σαφὲς νομίζω ὅτι ὁ φασισμὸς εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ὅταν ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζῃ τὰ κατακτητικὰ του σχέδια εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον.

Ἄλλο ζήτημα εἶναι ἂν πράγματι αἱ εἰδήσεις περὶ ριζικῆς ληστεύσεως ἐβδομήκοντα πόλεων καὶ ἐξανδραποδισμοῦ 150.000 κατοίκων εἶναι ἀκριβεῖς. Βεβαίως ἡ Ρώμη κατῴρθωνε νὰ ἐξαπατᾷ τοὺς Ἕλληνας μὲ τὰ συνθήματα περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ὅπως σήμερον οἱ μεγάλοι ἐξαπατοῦν τοὺς μικροὺς μὲ τὰ συνθήματα περὶ εἰρήνης καὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, συνθήματα, εἰς τὰ ὅποια δὲν πιστεῦουν οὔτοι. Ἔτσι δὲ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀντισταθοῦν ὅπως ἔπρεπεν οἱ Ἡπειρῶται εἰς τοὺς Ρωμαίους. Νομίζω ὅμως ὅτι εἰδικῶς εἰς τὴν Ἡπειρον δὲν ὑπῆρχον ἐβδομήκοντα πόλεις καὶ δὲν ὑπῆρχε τόσος πληθυσμὸς διὰ νὰ ἐξανδραποδισθῇ.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὀλιγανθρωπίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δυνάμεθα νὰ ἐν-

1. Πολύβ., XXX, 16 Πλούταρχ., Παῦλος Αἰμίλιος 29—Ἀππιανῶ, Ἰλλυρικὴ IX Πβ. Niese, Geschichte der griechisch - makedonischen Staaten... 1903, 187. Ἄς σημειωθῇ τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ὄχι πολὺ γνωστὸν ἄρθρον τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι, Περὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου εἰς τὸ Λεύκιμα Ἡπειρος τῆς Ἑλλ. Μαυρογορδάτου, 1912. Ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ἀρίστη μελέτη περὶ Ἡπείρου εἶναι ἡ τοῦ Δ. Εὐαγγελίδου, Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου, 1947.

νοήσωμεν διατί δὲν ἀντέστη ἡ ἀρχαία Ἡπειρος, ὅπως ἡ νεωτέρα, καὶ διατί καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς ὑπεδουλώθη τόσον εὐκόλα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους¹.

Εἰς διάστημα μόνον πενήκοντα ἐτῶν ὑπεδουλώθη ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἀφοῦ ἐνικήθη εἰς τρεῖς μάχας, τὸ 197 π.Χ. εἰς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς τῆς Θεσσαλίας, τὸ 168 π.Χ. εἰς τὴν Πύδναν τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ 146 τελικῶς καὶ ὀριστικῶς εἰς τὴν Κόρινθον. Εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς μάχας ἡ Ἑλλάς δὲν ἐφάνη ἀξία τοῦ παρελθόντος της, ἀξία τοῦ Μαραθῶνος. Καὶ δὲν ἐφάνη ὄχι μόνον διότι εὐκόλα ἐξηπατήθη ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διότι δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς ἀνθρώπους νὰ πολεμήσουν. Εἰς τὴν Κόρινθον μάλιστα ἐκλήθησαν δοῦλοι νὰ πολεμήσουν, διότι δὲν ὑπῆρχαν ἐλεύθεροι πολῖται. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἡ κυρίως Ἑλλάς εἶχεν ὀλιγανθρωπίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν δεκάδες ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων ἤμαζαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Ἡρημώθη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς καὶ ἔχασεν ἱκανοὺς ἡγέτας, διότι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος μετέφερε καὶ ἐσκορπίσε τοὺς Ἕλληνας μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Τουρκεστάν, τῆς ἀρχαίας Βακτριανῆς. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ κυρίως Ἑλλάς ἐπεινοῦσε, ἀγωνιοῦσε ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῆς Ρώμης, ὁ Ἕλληνισμὸς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς ἐπετέλει θαύματα, ἔδρυν ἐκατοντάδας πόλεων, ἀνέπτυσε τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, ἀνεκάλυπτε νέα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὴν στωϊκὴν καὶ νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἔδιδεν εἰς τὸν κόσμον μεγάλους μαθηματικοὺς καὶ ἰατροὺς καὶ ποιητὰς καὶ πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς ἡγέτας. Δύο ἐξ αὐτῶν παρέβαλεν ὁ εἰδικὸς Ἀγγλος ἱστορικὸς Tarn² πρὸς τοὺς μεγαλύτερους Ἕλληνας πολιτικοὺς, τὸν ἕνα, τὸν βασιλέα τῆς Βακτριανῆς Εὐθύδημον, πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ τὸν ἄλλον τὸν βασιλέα τῶν Ἰνδιῶν Δημήτριον, πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον. Τόση ἦτο ἡ ζωτικότης τοῦ Ἕλληνισμοῦ ποὺ ἐσκορπίσθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ ἐπέτυχεν ὁ Ἕλληνισμὸς οὗτος τὸ θαῦμα νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν θρησκείαν τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἰνδιῶν καὶ νὰ διαμορφώσῃ καλλιτεχνικῶς τοὺς θεοὺς των, τὸν Βούδδαν, τὴν Ἴσιν καὶ ἄλλους. Μέχρι τῆς Κίνας ἐφθασεν ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἕλληνικῆς τέχνης διὰ τῆς θρησκείας τοῦ Βούδδα³.

Αὐτὸς ὁ Ἕλληνισμὸς ἐδέχθη πρῶτος τὸν Χριστιανισμόν, τὸν ἐνίσχυσεν, ἀπελογήθη ὑπὲρ αὐτοῦ, τοῦ ἔδωκε μάρτυρας, καλλιτέχνας, μεγάλους Πατέρας, ὅπως ἦσαν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Χωρὶς

1. Ἡ ἐπίθεσις τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἔδειξεν ὅτι ἡ Ἡπειρος ἔχει σήμερον ἀνάγκην ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ ὅτι πρέπει ταχύτερον νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ συγκοινωνία της καὶ ἡ λοιπὴ οἰκονομικὴ ζωὴ διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν περισσοτέρου πληθυσμοῦ.

2. W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, 1938, 68. Τὰς νεωτέρας παρατηρήσεις περὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βακτριανῆς καὶ τῶν Ἰνδιῶν βλ. παρὰ F. Altheim, *Weltgeschichte Asiens im griechischen Zeitalter*, 1, 1947, 286 καὶ 322.

3. Bl. R. Grousset, *De la Grèce à la Chine*, 1948.

τὸν ἑλληνισμόν αὐτὸν δὲν θὰ διεδίδετο εὐκόλως ὁ Χριστιανισμός. Εἰς αὐτὸν τὸν Ἑλληνισμόν ὀφείλεται καὶ τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, διότι ἐστηρίχθη εἰς τὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας.

Κανεὶς λαὸς εἰς τὴν ἱστορίαν δὲν προσέφερον εἰς τὸν κόσμον καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ τόσας ὑπηρεσίας, τόσα κατορθώματα, ὅσα ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος¹.

Ἄλλὰ καθ' οὓς χρόνους ἡ βιολογικὴ καὶ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀσίας ἐδημιούργει τόσα θαύματα, τί γίνεται εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα; Ἡ ἐρήμωσις, ἡ ὀλιγανθρωπία δὲν ὑπεδούλωσε μόνον αὐτὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀλλ' ἔφερε κατὰ χαρακτηριστικὸν τρόπον καὶ πνευματικὴν παρακμὴν, διότι ἔλειψαν τὰ βιολογικῶς ἀνώτερα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς διάστημα τετρακοσίων ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. μέχρι τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος δύο μόνον μεγάλοι πνευματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος ἐνεφανίσθησαν, ὁ Πολύβιος π.Χ. καὶ ὁ Πλούταρχος μ. Χ. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπῆρξαν κατώτεροι. Ἡ συμφορὰ αὐτῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ δεικνύει πόσον ἐπικίνδυνον εἶναι νὰ χάνη ἓνας λαὸς τὰ ζωτικώτερα τὰ στοιχεῖα.

Ἦτο τὸ πάθημα τόσον μέγα, ὥστε δυστυχῶς ἡ Ἑλλὰς διετήρησε τὴν ὀλιγανθρωπίαν τῆς ἐπὶ αἰῶνας καὶ δι' αὐτὸ ἡ γερμανικὴ φυλὴ τῶν Γότθων τὸν τρίτον καὶ τέταρτον αἰῶνα μ. Χ. ἐνήργησεν ἐπιδρομὰς μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ δι' αὐτὸ ἔπειτα κατέβησαν καὶ ἄλλοι ξένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, Σλάβοι καὶ Βλάχοι καὶ ἀργότερα καὶ Ἀλβανοί. Ὅσον λοιπὸν καὶ ἂν θαυμάζωμεν τὸ θρυλικὸν ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου² καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀσίας, πῶς νὰ μὴ θρηνησωμεν διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς ἀποτελέσματα, τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν καταστροφὴν τῆς Ἡπείρου; Ἀλλὰ λυπηρότερον ἴσως εἶναι ὅτι τὰ ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων πού ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφοῦ ἐθαυματούργησαν, βαθμηδὸν ἐχάθησαν, διότι κατεῖχον μόνον πόλεις· ἡ ὑπαιθρος ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐχθροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων. Ἐνα κράτος, ἓνας λαὸς δὲν ἔμπορεῖ νὰ σωθῇ, ἂν συγκεντρώνεται μόνον εἰς τὰς πόλεις καὶ δὲν κατέχει στερεὰ τὴν ὑπαιθρον, τὰ βουνά, τοὺς ποταμοὺς, τὰ λαγκαδία. Ἡ Καρχηδὼν δὲν ἐδημιούργησε ὑπόδειγμα Κράτους.

Ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ ὑπαιθρος μὲ τὰ βουνά τῆς διὰ τὴν ἱστορίαν δεικνύει καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας ἐνισχύθη ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ὑπαιθρου, τῶν ὄρεινῶν τμημάτων τῆς χώρας καὶ ἠλαττώθη

1. Περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀσίας βλ. *Κωνστ. Ἀμάντου*, Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, ἐκδ. Β', 1950.

2. Περὶ τῶν θρύλων τῶν σχετικῶν μὲ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον βλ. *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημωδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, (Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλλου, 1953, σ. 385).

τῶν πόλεων, ὅπου ἡ συμβίωσις μὲ τοὺς κατακτητὰς ἦτο δύσκολος ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος. Αὐτὸς ὁ ἐνίσχυθεις πληθυσμὸς τῶν ὄρεινῶν τμημάτων καὶ μερικῶν μικρῶν νήσων, Ὑδρας, Ψαρῶν, Σπετσῶν, Κάσου διεξήγαγε τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Οἱ τραχεῖς ἀγρόται, οἱ ποιμένες, οἱ ναυτικοὶ ἀπετέλεσαν τὴν πλειονοψηφίαν τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἀκόμη θέλω νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι κατὰ βουλγαρικὴν ἐντολὴν οἱ συμμοριῖται κατέστρεφαν ἢ ἀπῆγον ὀμήρους τοὺς πληθυσμοὺς τῆς ὑπαίθρου, πρὸ πάντων τῶν συνόρων. Εἶναι δι' αὐτὸ εὐτύχημα ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐλήφθησαν μερικὰ μέτρα ὑπὲρ τῶν συνόρων καὶ τῆς λοιπῆς ὑπαίθρου καὶ ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ληφθοῦν καὶ ἄλλα.

Ἡ ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου ἀποτελεῖ ἱστορικὴν ἀνάγκην, πρὸ πάντων διότι πολλὰ ἑκατομμύρια Ἑλλήνων ἐχάθησαν κατὰ τοὺς παγκοσμίους καὶ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, τοὺς διωγμοὺς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1922, κατὰ τὴν Κατοχὴν καὶ τοὺς συμμοριτοπολέμους. Αἱ ἀσθένειαι, ἡ πείνα συνειργάσθησαν μὲ τὸν πόλεμον διὰ τὴν καταστροφὴν. Ἡ ἀπώλεια αὐτὴ εἶναι ἀνυπολόγιστος ὄχι μόνον ἀριθμητικῶς, ἀλλὰ καὶ βιολογικῶς, διότι ἐχάθησαν τίς οἶδε ποῖα βιολογικὰ στοιχεῖα. Εἶναι εὐνόητον ὅτι μετὰ τόσην αἱμορραγίαν πρέπει νὰ γίνωμεν προσεκτικώτεροι, νομίζω δ' ὅτι τὰ τρομερὰ ἀποτελέσματα τῆς αἱμορραγίας εἶναι ἤδη αἰσθητὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ὑπάρχουν ἐν τούτοις πολλοὶ Ἕλληνες δημοσιολόγοι, οἱ ὅποιοι θρηνοῦν, διότι, ὡς λέγουν, αὐξάνει πολὺ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς καὶ θὰ ἔλθῃ ἡμέρα ποῦ ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὰ 15.000.000 ψυχῶν. Τί θὰ γίνῃ τότε; Ἐπικαλοῦνται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ὁ ὅποιος εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχή. Οὗτοι λησμονοῦν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἐγνώριζεν οὔτε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ αὐτοκινήτου, οὔτε τὴν παραγωγὴν τοῦ καπνοῦ, τοῦ βάμβακος, τοῦ ρυζιοῦ, τῆς σταφίδος, τῆς πατάτας, τῶν ἐσπεριδοειδῶν καὶ τόσων ἄλλων προϊόντων. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἐγνώριζεν ὅτι εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν δυνάμεθα νὰ διπλασιάσωμεν τὴν παραγωγὴν τοῦ σίτου, ὅπως πράγματι συνέβη. Ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας καὶ ἐξῆς, εἰς διάστημα δηλαδὴ ὀλίγων σχετικῶς δεκαετηρίδων, ὑποδεικνύει ὅτι μὲ περισσοτέραν ἐπιστημονικὴν προσπάθειαν δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν νέαν μεγάλην αὐξήσιν. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ θρηνώμεν, διότι ἡμπορεῖ κάποτε νὰ διπλασιασθῇ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐθνικὸν καθῆκον ἀποτελεῖ ἡ προσπάθεια νὰ αὐξήσωμεν τὴν γεωργικὴν, τὴν βιομηχανικὴν, τὴν κτηνοτροφικὴν, τὴν θαλασσινὴν παραγωγὴν, ὥστε νὰ θρέψωμεν μεγαλύτερον πληθυσμόν, ὄχι βέβαια ποτὲ δεκαπέντε ἑκατομμύρια, διότι ἡ μανία τῆς φυγῆς, αὐτὴ ποῦ ἔστειλεν ἄλλοτε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Ἀσίαν, θὰ τοὺς στείλῃ καὶ σήμερον εἰς τὰς ζούγκλας τῆς Βραζιλίας ἢ δὲν ἡξέρω ποῦ ἄλλου.

Πόσα ζωτικά στοιχεῖα διὰ τῆς φυγῆς ἔχασε καὶ ἡ νέα Ἑλλάς δεικνύουν αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ ἔργα τῶν νεωτέρων μεταναστῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Ρωσίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ αὐτὴν τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τὴν Ρουμανίαν ὁ ἑλληνισμὸς ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος συντελεστής πολιτισμοῦ. Ἴατροί, περίφημοι διδάσκαλοι, ὅπως ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὑπουργοὶ διεκρίθησαν μεταξὺ τῶν πρώτων εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ὀνομαστὸς ἐπιστήμων, ὁ Ἀπόστολος Ἀρσάκης, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Ἀρσακείου, διετέλεσεν ἐπὶ μικρὸν διάστημα καὶ πρωθυπουργὸς εἰς τὴν Ρουμανίαν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ ἑλληνισμὸς συνετέλεσεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας διὰ τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν οἰκῶν τοῦ Χωρέμη-Μπενάκη, τοῦ Σαλβάγου καὶ τόσων ἄλλων. Ὀνομαστοὶ γεωπῶνοι, ὅπως ὁ Παπαχειμῶνας, ὁ Σακελλαρίου καὶ ἄλλοι εὐρῆκαν τὰς καλυτέρας ποικιλίας βάμβακος, αἱ ὁποῖαι ἐπλούτισαν τὴν χώραν.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ παιδιὰ ἀπλοϊκῶν μεταναστῶν, ἀγροτῶν ἢ ἐργατῶν, καταλαμβάνουν μεγάλας θέσεις εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν, γίνονται καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, ἀνώτεροι κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, δήμαρχοι, μεγάλοι ἐπιχειρηματῆαι. Κατὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους διεκρίθησαν καὶ εἰς τὸν στρατὸν, εἰς ἡρωϊκοὺς δὲ Ἑλληνας μαχητάς, ὅπως εἰς τὸν μικρασιατὴν Γεώργιον Διλβόην, ἰδρύθησαν καὶ ἀγάλματα.

Καὶ οἱ νέοι λοιπὸν Ἑλληνες μετανάσται, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι, διακρίνονται διὰ τὴν μεγάλην των ζωτικότητα, διὰ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀνταγωνίζωνται πρὸς οἰανδήποτε ξένην φυλὴν. Εἶναι προφανὲς πόσον χάνει ἡ πατρίς, ὅταν φεύγουν τὰ ζωτικώτατα ταῦτα στοιχεῖα.

Παρ' ὅλας τὰς ἀπωλείας ταύτας ἐξετάζοντες τὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ 1821 μέχρι σήμερον, ἐπὶ 125 ἔτη, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐν τῷ συνόλῳ ἐπετέλεσε θαύματα. Ἦρχισεν ἐκ τοῦ μηδενός, εὗρε πανταχοῦ ἐρείπια καὶ ἐκαλλιέργησεν ἀγρούς, ἐφύτευσε δένδρα, ἔδρυσεν πόλεις, κατεσκεύασε λιμένας, δρόμους, καὶ σήμερον συναγωνίζεται πρὸς μεγάλους λαοὺς. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς εἶναι τὸ τρίτον τοῦ κόσμου, ἀνώτερον τοῦ γαλλικοῦ, ἰταλικοῦ κλπ. Ὁρθῶς παρετήρησε τὰ ἐξῆς ὀνομαστὸς σοφός, ὁ αὐστριακὸς Adolf Wilhelm, ὁ ὁποῖος παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐγνώρισε καλῶς: «Ὅ,τι ἐπετέλεσεν ἡ νέα Ἑλλάς ὑπὸ ἐκτάκτως δυσκόλους συνθήκας εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον εἶχε πάντοτε μεγάλας φροντίδας καὶ περὶ τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων».

Εἰς ὅποιον κλάδον τῆς διοικήσεως στραφῶμεν, θὰ εὕρωμεν ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπετέλουν τιμὴν δι' οἰονδήποτε μεγάλο κράτος. Φαίνεται ὅτι προηγεῖται ὁ δικαστικὸς κλάδος, ὅστις ἀνέδειξε δικαστάς, τοὺς ὁποίους θὰ ἀνεγνώριζαν καὶ μεγάλα κράτη¹. Δυστυχῶς οἱ ἀριστεῖς οὗτοι δὲν ἀποτελοῦν τὴν πλειονοψηφίαν, ἀποτελοῦν εἰς πολλοὺς κλάδους τὴν μειοψηφίαν. Συχνὰ ἀκόμη ἐπικρατοῦν οἱ κακοὶ καὶ παραγκωνίζονται οἱ καλοὶ. Ἄλλ' ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τί κατωρθώθη μέχρι τοῦδε, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ τὸ ἑλληνικὸν Κράτος νὰ καταλάβῃ πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ συμβῆῖ τοῦτο. Θέλω νὰ ὑπενθυμίσω πόσον εὐμενεῖς κρίσεις ἐξέφρασαν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους σοφοὶ παρατηρηταί, "Ἕλληνες καὶ ξένοι. Ἐναφέρω πρῶτον δύο μεγάλους Ἕλληνας ἀπὸ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Βυζαντίου, τὸν πατριάρχην Γεννάδιον καὶ τὸν Βησσαρίωνα. Ὁ Γεννάδιος ἔγραφεν: «ἀγχομαι δεινῶς ἐπὶ τῷ γένους ὀλέθρῳ, γένους ὃ τῶν ἐπὶ γῆς τὸ κάλλιστον ἦν σοφία διαλάμπων, φρονήσει τεθηλός, εὐνομίαις ἀνθοῦν, καλοῖς πᾶσι κατάκοσμον. τίς οὐχ ὁμολογεῖ βελτίους Ἕλληνας ἀνθρώπων πάντων γενέσθαι;»². Εἶναι συγκινητικὴ ἡ πεποιθήσις τοῦ μεγάλου πατριάρχου πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Ὁ δὲ Βησσαρίων ἔγραφε: «μεγάλῃς εὐφυΐας, ὀξείας εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν διανοίας οἱ ἡμέτεροι νέοι· εἰ κατὰ νόμον διδάσκονται, μεγάλη ἐλπίς αὐτοὺς ἐν βραχεῖ ἐπιδώσειν εἰς μέγα σοφίας»³.

Ἀμέτρητοι εἶναι αἱ τιμητικαὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κρίσεις, ὅχι τῶν περαστικῶν περιηγητῶν, ἀλλὰ σοφῶν παρατηρητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπὶ πολὺ ἐγνώρισαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Δυστυχῶς δὲν ἐπιτρέπει ὁ χρόνος νὰ ἀναφέρω σήμερον ἔστω καὶ ὀλίγας. Θὰ γίνῃ τοῦτο ἄλλοτε⁴.

Ὅταν τὸ ἔθνος ἔχη τόσῃν ἰκανότητα, εὐκολον εἶναι καὶ ἰδιῶται ἀντιπρόσωποι

1. Πολλοὶ εἶναι οἱ θρυλικοὶ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι δυστυχῶς δὲν εἶναι πολὺ γνωστοί· Σημειῶνω τυχαίως δύο ἐκ τῶν παλαιότερων, τὸν Ἀντώνιον Μαρτελάον καὶ τὸν Ι. Μακρῆν, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. *Ἰ. Λεονάρδου*, Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία, 1836, σ. 150.

2. *Γεννάδιον Σχολαρίου*, Τὰ εὐρισκόμενα, 1, 284.

3. *Σπ. Λάμπρου*, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, 4, 42.

4. Ἄς σημειωθῇ μόνον ἐνταῦθα ἡ γνώμη ὀνομαστοῦ τοῦ γεωγράφου *O. Maull*, (*Griechisches Mittelmeergebiet*, 1922, σ. 49): «Φύσις καὶ καθοδηγοῦσα παράδοσις συνευρέθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων διὰ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῶν νεωτέρων εἰς καταπληκτικὴν συνεχῆ γραμμὴν. Ἡ αὐτὴ πνευματικὴ ζωρότης, ἡ αὐτὴ διψα μαθήσεως, ἡ αὐτὴ ἀγάπη τῆς πατρίδος χαρακτηρίζει τὸν ἀρχαῖον ὅπως καὶ τὸν νεώτερον Ἕλληνα. Πάντοτε προκαλεῖ ἐκπληξιν τὸ γεγονός ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπαντοῦν παντοῦ καὶ σήμερον. Ψυχικῶς, ἐθνικῶς οὐδέποτε ἀπεκόπη ἡ συνέχεια τῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος».

του να βοηθοῦν τὸ Κράτος καὶ τὸν τόπον. Δι' αὐτὸ εὐρίσκομεν ἀπείρους "Ελληνας ἐκ τῶν ἀποδήμων ἢ τῶν ἐντοπίων, οἱ ὅποιοι ἱδρυσαν σχολεῖα, φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, κατεσκευάσαν δρόμους, ὑπεστήριξαν παντοιοτρόπως τὸ Κράτος. Ἄρκοῦν μερικὰ ὀνόματα νὰ δείξουν τοῦτο: Μπενάκειον μουσεῖον, Σισμανόγλειον ἱδρυμα, Καλοκαιρίνειον ἱδρυμα εἰς τὴν Κρήτην, Εὐγενίδειον ἱδρυμα καὶ ἄπειρα ἄλλα. Ἀπόγονος τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Τοσίτσα διὰ περιφήμου διαθήκης κατέστησε τὴν πατρίδα του, τὸ Μέτσοβον, κέντρον πολιτισμοῦ.

Ἄλλὰ τὸ Κράτος δὲν τὸ βοηθοῦν μόνον διὰ δωρεῶν οἱ ἰδιῶται. Αἱ παραδόσεις τοῦ Ἔθνους, αἱ παλαιότεραι καὶ νεώτεραι, ἀσκοῦν μεγίστην ἐπίδρασιν πάντοτε. Τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀναδείξῃ κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον τόσῃν ἠρωϊκῇν δρᾶσιν ὕστερα ἀπὸ τὰς παραδόσεις τοῦ 1821, ὕστερα ἀπὸ τὸν Κανάρην καὶ τὸν Κουντουριώτην. Ἄλλ' ὅπου στραφῆτε, θὰ εὑρετε ἐπιβαλλομένην καὶ ὀδηγοῦσαν τὴν παράδοσιν. Πόσοι εἶναι οἱ φιλόθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν παλαιότερα παραδείγματα καὶ βοηθοῦν χωρὶς νὰ φαίνωνται καθόλου. Πόσοι εἶναι οἱ ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται εἰς κοινωφελῆ ἔργα καθ' ὅλην τὴν ζωὴν, εἶναι ὀδηγοὶ καὶ πρωτοστάται εἰς τὸ καλόν, ὑπηρετοῦν τὸ «κοινὸν ἀγαθόν»; "Ολοὶ οἱ παρόντες ἐνθυμοῦνται τὴν γλυκεῖαν μορφήν τοῦ Ἰωάννου Ἀθανασάκη. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἀλύτρωτον Ἑλληνισμόν. Καὶ θέλω νὰ ἀναφέρω ἓνα βιολογικὸν θαῦμα, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνισμόν, διότι συμβολίζει κατ' ἀνώτερον τρόπον τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα καὶ προαγγέλλει τὴν πρόοδον τοῦ Ἔθνους. Εἰς τὴν Κύπρον ζῆ ἀκόμη εὐτυχῶς ὁ πρόφην βουλευτῆς Ἰωάννης Κυριακίδης εἰς ἡλικίαν ἄνω τῶν 100 ἐτῶν, ἀλλ' ἀκμαῖος τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν. Οὗτος ὑπηρετήσεν ὡς ἐθελοντῆς εἰς τοὺς ἐθνικοὺς πολέμους, ὑπῆρξεν ὁ διευθύνων νοῦς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κύπρον, ἐπεβλήθη εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς μὲ τὴν ἀγωνιστικὴν του δύναμιν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀπόλυτον εἰλικρίνειαν καὶ τιμιότητα, ὑπῆρξεν ὁ παντοτινὸς σύμβουλος καὶ ὀδηγὸς τῶν ἀδυνάτων, τὸ παράδειγμα τὸ ὅποιον ἀκολουθοῦν εἰς τὴν Κύπρον οἱ νεώτεροι. Τόσον ἐπεβλήθη ἐκεῖ καὶ τόσους καρπούς ἀπέδωκεν ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ παράδοσις, τὴν ὁποίαν θέλουν νὰ ἀμφισβητήσουν οἱ κατακτηταί. Ὅπως ἡ σημερινὴ Κρήτη πλὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἔδωκε καὶ τόσους ἄλλους ἄνδρας, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικούς, οἱ ὅποιοι ἐβοήθησαν τὸ Κράτος, ἔτσι καὶ ἡ ἄλλη ἑλληνικὴ μεγαλόνησος, ἡ Κύπρος, εἶναι παρεσκευασμένη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν τῆς προέλευσιν νὰ βοηθήσῃ τὴν πατρίδα μὲ πολιτικούς τῆς μεγάλης σχολῆς τοῦ Ἰωάννου Κυριακίδου.

Ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας μᾶς ἔδειξεν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐλαττωθῇ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡλαττώθη εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ρωμαίων,

διότι θα κινδυνεύση ή χώρα όπως τότε. Την 'Ελλάδα την σώζουν, την διαιωνίζουν και την υπερασπίζονται με τὰ όπλα, όχι εκείνοι που φεύγουν, άλλ' εκείνοι που μένουν και φυτοζωοῦν ἴσως εἰς τὸν τόπον αὐτόν. 'Εκείνοι που φεύγουν στέλλουν κάποτε και όχι ὅλοι, ὀλίγα χρήματα μόνον, πάντως ὀλιγώτερα ἀπὸ τὸν ἀγρότην, ὅστις ἐφύτευσε μερικὰς ἑκατοντάδας ἐλαιῶν, αἱ ὁποῖαι θα καρποφοροῦν ἐπὶ αἰῶνας.

Διὰ τὴν ζήσιν λοιπὸν ἡ 'Ελλάς χρειάζεται νὰ αὐξήσῃ τὸν σημερινὸν πληθυσμὸν και μαζί με τὸν πληθυσμὸν νὰ ἐνισχύσῃ και τὴν βιολογικὴν τῆς δύναμιν, αὐτὴν που θα δώσῃ τὰ μεγάλα ἔργα. Οἱ ἀδύνατοι και σακάτηδες δὲν κατορθώνουν μεγάλα πράγματα. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φοβούμεθα τὴν αὐξήσιν πληθυσμοῦ. 'Η 'Ελλάς δύναται νὰ τὸν θρέψῃ ἀνέτως ἀρκεῖ νὰ καλλιεργῇ τὴν γῆν με ἐπιστημονικότητα.

'Η 'Ελλάς τῆς 28ης 'Οκτωβρίου ἐνίκησε, διότι εἶχεν ἀριθμὸν τινα ἀγωνιστῶν με βιολογικὴν ὅμως δύναμιν μεγάλην, ἐνῶ ἡ 'Ελλάς τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς και ἰδιαιτέρως ἡ 'Ηπειρος ἐξ αἰτίας τῆς ὀλιγανθρωπίας και βιολογικῆς παρακμῆς ὑπεδουλώθη και κατεστράφη.

"Όταν λοιπὸν ἡ 'Ελλάς ἔχῃ πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις και ὅταν ἀναπτύσῃ ἐπιστημονικὰ ὅλας τὰς δυνατότητάς τῆς, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θα δημιουργήσῃ νέον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὅτι θα δημιουργήσῃ πρότυπον Κράτους εἰς τὸν κόσμον, ὅτι θα δημιουργήσῃ μίαν 'Ελλάδα ὡραίαν, ὅχι ἔρημον και ἀδύνατον, ἀλλὰ πάντοτε γενναίαν, πάντοτε ἐτοιμὴν νὰ ἐπαναλάβῃ ἀφόβως τὸ ὅχι τῆς 28ης 'Οκτωβρίου.